

До спеціалізованої вченої ради Д 26.007.05
в Національній академії внутрішніх справ
ДП 680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Відгук

офіційного опонента на дисертацію **Симоненко Наталії Олександрівни** «Розслідування зґвалтувань минулих років», яка подана на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження. Автор наводить статистичні дані щодо кількості зареєстрованих в останні роки зґвалтувань та про кількість розкритих злочинів. Ці дані свідчать про вкрай невисокий рівень розкриття зазначених злочинів (зокрема, в 2015 і 2017 роках розкривалося менш 50% таких злочинів). При цьому треба враховувати, що лише 10-12 відсотків жертв зґвалтувань звертаються до правоохоронних органів. Все це призводить до збільшення кількості нерозкритих злочинів зазначеної категорії, які «переходять» у розряд «злочинів минулих років».

Наведене свідчить про неефективність досудового розслідування, відсутність або неефективність сучасних методичних рекомендацій та ін. Саме це визначає актуальність обраної теми представленої дисертаційного дослідження.

Обраний напрям дослідження узгоджується з положеннями Національної стратегії у сфері прав людини, Стратегії національної безпеки України, Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ та ін.

Основною метою, яку поставив перед собою здобувач, є формування теоретичних положень та методичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності розслідування зґвалтувань минулих років, своєчасного притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

Для досягнення цієї мети автором ставилися такі завдання: систематизувати наукові дослідження, присвячені різним аспектам розслідування зґвалтувань минулих років; визначити поняття зґвалтувань минулих років; охарактеризувати способи вчинення та слідову картину досліджуваних злочинів; розкрити криміналістично значущі ознаки особи злочинця та особи потерпілого; визначити типові слідчі ситуації та версії розслідування зґвалтувань минулих років; розробити систему тактичних прийомів проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування зґвалтувань минулих років; обґрунтувати доцільність використання зарубіжного досвіду розслідування зґвалтувань минулих років; окреслити напрями удосконалення взаємодії слідчого, працівників оперативних підрозділів та інших спеціалістів під час досудового розслідування зазначених злочинів; визначити перелік спеціалістів та

ВЛЗР НАВС		
Вх. №	1021	
" 15 "	03	20 18
кількість аркушів:		
осн. док.	6	додаток —

форми їх залучення до розслідування зґвалтувань; розкрити порядок призначення судових експертиз та обґрунтувати пропозиції вдосконалення використання психофізіологічної експертизи із застосуванням поліграфа, як до підозрюваного, так і до потерпілого.

Об'єктом представлено дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері діяльності органів досудового розслідування та інших підрозділів Національної поліції України під час розслідування зґвалтувань минулих років, а *предметом дослідження* – розслідування зґвалтувань минулих років.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертантом є в своїй більшості обґрунтованими і переконливими. При їх обґрунтуванні використане широке коло вітчизняних, зарубіжних наукових джерел та нормативних актів, перелік яких складає 343 найменування. Теоретичною базою дисертаційного дослідження є положення загальної теорії права, кримінального, кримінального процесуального права, ОРД, теорії доказів, психології, криміналістики, віктимології та ін.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані й узагальнені аналітичні матеріали МВС України, Національної поліції України та Генеральної прокуратури України за 2010–2017 рр. Проаналізовано матеріали 106 кримінальних справ і 80 кримінальних проваджень, про злочини, передбачені ст.152 КК України, узагальнено результати анкетування 170 слідчих та 130 оперативних працівників Національної поліції України.

Для досягнення поставленої мети, з урахуванням об'єкта та предмета дослідження, у роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи, які є засобами наукового пошуку. Методи дослідження вибрано з урахуванням поставленої мети і задач дисертації, а також її об'єкта та предмета. Так, методи формальної логіки дозволили детальніше усвідомити поняття, сутність та зміст методики розслідування зґвалтувань минулих років; порівняльно-правовий метод дав змогу з'ясувати окремі аспекти, що стосуються зґвалтувань минулих років, та виділити певні тенденції опису стану потерпілого, що виникає при зґвалтуванні; застосування історичного методу сприяло з'ясуванню процесів виникнення, становлення та розвитку досліджуваного явища; метод системного аналізу використано при комплексному узагальненні особливостей тактики проведення слідчих (розшукових) дій. За допомогою методу структурно-функціонального аналізу сформульовано поняття криміналістичної характеристики зґвалтувань минулих років та її структурні елементи; статистичний метод використано при ілюстрації теоретичних висновків даними державної і відомчої статистики, для узагальнення результатів вивчення емпіричних джерел; соціологічний метод підтвердив висновки даними анкетування працівників підрозділів поліції, чоловіків та жінок.

Використані методи, прийоми, теоретична та в цілому застосована методологія, дали можливість автору висвітлити тему в достатньому обсязі, вийти на нові рубежі дослідження проблем, сформулювати авторські висновки,

положення, пропозиції та винести їх на публічний захист перед спеціалізованою вченою радою.

Можна констатувати, що в роботі дисертанткою розроблено наукові засади організації розслідування зґвалтувань минулих років. При цьому сформульовано й обґрунтовано низку висновків і рекомендацій теоретичного та прикладного характеру, зокрема:

Якщо йдеться про наукову новизну одержаних результатів, то відмітити, що *вперше*: обґрунтовано необхідність доповнення КПК України ст. 243¹ «Порядок організації та проведення психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа», законодавче закріплення цієї норми надасть змогу використовувати висновок експерта-поліграфолога як джерело доказів у кримінальному судочинстві, що сприятиме ефективному розслідуванню зґвалтувань минулих років та унеможливить притягнення до кримінальної відповідальності осіб, непричетних до вчинення цього злочину;

– науково обґрунтовано та розроблено проект Закону «Про реєстрацію сексуального злочинця», що передбачає створення міжвідомчої національної електронної системи реєстрації осіб, які вчинили зґвалтування, що дасть змогу своєчасно виявляти та запобігати зазначеним злочинам, а також сприятиме збиранню доказів та висуненню пошукових версій під час розслідування;

– розроблено алгоритм дій слідчого та працівників оперативних підрозділів у процесі розслідування зґвалтувань минулих років з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі - ЄРДР) та/або в разі відновлення досудового розслідування, якщо підстави для його зупинення перестали існувати і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта. Запропонований алгоритм дій визначає основні положення та рекомендації під час проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій; застосування заходів забезпечення кримінального провадження; призначення експертиз; зупинення та закінчення досудового розслідування тощо;

удосконалено: наукове бачення використання позитивного досвіду зарубіжних країн щодо розслідування зґвалтувань минулих років шляхом упровадження спеціальних норм законодавства про хімічну кастрацію осіб, які відбули покарання та повторно вчинили цей злочин;

– типові слідчі версії, які виникають під час досудового розслідування зґвалтувань минулих років: потерпілий правильно вказав на обстановку та гвалтівника; вчинено зґвалтування, але за іншої обстановки та іншою особою, не так, як це вказав потерпілий; були добровільні статеві зносини, але потерпілий обмовив свого статевого партнера; були добровільні статеві зносини, які не можна кваліфікувати, відповідно до ст. 152 КК України як зґвалтування, про що потерпілий сумлінно помиляється; не було статевих зносин, а обстановку інсценовано;

– криміналістичні рекомендації щодо тактики проведення слідчих (розшукових) дій, спрямовані на встановлення підозрюваного у вчиненні зґвалтувань минулих років та місця його перебування;

дістало подальший розвиток типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування зґвалтувань минулих років: коли потерпілий знайомий з гвалтівником; у випадках, коли зґвалтування вчинено особою, яка є незнайомою; після відновлення раніше зупиненого досудового розслідування;

– структурні елементи криміналістичної характеристики зґвалтувань минулих років, такі як способи готування, вчинення та приховування злочину, обстановка, місце та час вчинення злочину, предмет злочинного посягання, особа злочинця, особа потерпілого, «слідова картина» злочину;

– процесуальні форми взаємодії слідчого та оперативних підрозділів поліції під час розслідування зґвалтувань минулих років: проведення відповідним оперативним підрозділом поліції слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій за дорученням слідчого (обшук, огляд місця події, пред'явлення для впізнання, аудіоконтроль особи, обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи шляхом таємного проникнення в них, використання конфіденційного співробітництва (п. 3 ч. 2 ст. 40, ч. 1 ст. 41 КПК України); надання допомоги слідчому при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій, що потребують значного обсягу роботи або додаткових гарантій для осіб, які беруть у них участь; розшук підозрюваного (ч. 3 ст. 281 КПК України).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки й пропозиції впроваджено та надалі можуть бути використані у: *законотворчій діяльності* – при внесенні змін і доповнень до КПК України з питань психофізіологічної експертизи із застосуванням поліграфа (лист Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 18 липня 2017 р. № 04-18/12-1350); *правозастосовній діяльності* – під час розслідування зґвалтувань минулих років, а також у процесі розроблення й удосконалення відомчих (міжвідомчих) нормативних актів (акт Головного слідчого управління МВС України від 3 грудня 2015 р.); *освітньому процесі* – при підготовці та проведенні лекцій, семінарських і практичних занять зі слухачами, курсантами та студентами з навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Доказування на досудовому розслідуванні», «Судові та правоохоронні органи України», «Криміналістика», «Розслідування окремих видів злочинів», а також у межах підвищення кваліфікації слідчих згідно із затвердженими МВС навчальними програмами післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ (акти Національної академії внутрішніх справ від 26 грудня 2017 р.; Київської державної академії водного транспорту ім. Гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного від 23 травня 2016 р. № 01/11-568).

Основні положення, ідеї, висновки, пропозиції пройшли апробацію і впроваджуються в практику. Зокрема, в період 2012-2017рр вони отримали позитивну оцінку на 15-ти науково-практичних конференціях і круглих столах та відображені в 16 наукових публікаціях, серед яких п'ять статей – у наукових фахових виданнях, одна – у міжнародному науковому виданні та десять – тези доповідей і повідомлень на науково-практичних конференціях.

Оцінка змісту дисертації та автореферату. Дисертація складається з

анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що об'єднують десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (343 найменування на 33 сторінках) та 13 додатків. Повний обсяг дисертації становить 285 сторінок, із них основний текст – 208 сторінок.

Дисертація написана українською мовою і відповідає вимогам української стилістики, лексики та граматики. Фактичні дані, теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації, подані у дисертації, є доступними для сприйняття. У дисертації витримано науковий стиль викладу матеріалу.

Ми зупинилися, на наш погляд, лише на основних позитивних моментах дисертації і вважаємо, що ці результати дослідження вказують на те, що дисертант вирішив складні проблеми, які поставив перед собою, коли обрав зазначену тему для дисертаційного дослідження.

Разом з тим робота викликає певні зауваження та побажання, що можуть бути підставою для дискусії під час захисту дисертації і враховані автором при подальшій роботі в обраному напрямку своїх досліджень.

1. Досліджуючи в криміналістичній характеристиці «особу злочинця» дисертантка поділяє думку дослідників про наявність у таких осіб соціально обумовлених ознак, специфічних аспектів мотивації, які обумовлюють злочинну сексуальну активність таких осіб (стор.64). Це дає підстави для висновку про те, що така особа, як правило, вчинила зґвалтування не вперше.

Тому до запропонованого переліку типових версій, які висуваються на початковому етапі розслідування зґвалтувань (стор. 93-94, 166), на нашу думку, потрібно було б віднести й версію (яка також є типовою) про те, що особа, яка вчинила злочин, що є предметом розслідування, вчиняла аналогічні злочини й раніше, але вони або залишалися нерозкритими, або не були зареєстровані чи виявлені. Перевірка зазначеної версії проводиться шляхом аналізу відомих кримінальних проваджень про аналогічні злочини в конкретному населеному пункті, регіоні (наприклад, за аналогічним способом вчинення, місцем, часом нападу, слідовою картиною, даними про особу жертви та ін.).

2. Серед інших слідчих ситуацій, які запропоновані автором (стор.91), на нашу думку, повинна бути і така ситуація: вчинено зґвалтування, затримана підозрювана особа, яка визнає причетність до зґвалтування але вона також визнає вчинення інших, аналогічних злочинів, частина з яких відома (внесені дані до ЄРДР), а інші - невідомі у зв'язку із не зверненням потерпілих до правоохоронних органів (тобто саме ті, «...про які стало відомо через тривалий час після їх учинення...»), як зазначає автор дисертації – стор.30). Зазначена ситуація вимагає від слідчого проведення відповідної тактичної операції (наприклад, «Пошук потерпілої особи (жертви)», «Встановлення місця злочину» та ін.) або комплексу інших слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів.

3. Автор в дисертаційному дослідженні згадує думки науковців щодо використання під час досудового розслідування таких нетрадиційних методів, як поліграф, гіпноз, наркоаналіз, біоритмологію, психологічний портрет злочинця, екстрасенсорику (стор.192). Але в подальшому дисертантка розглядає лише питання про можливість використання поліграфа (стор.203-206). Чому автор

зупинився на використанні поліграфа, хоча, на нашу думку не менш перспективним і вже достатньо поширеним є створення так званого психологічного портрету (профілю) злочинця (треба визнати, що він використовується переважно для осіб, які вчиняють серійні вбивства на сексуальному ґрунті)?

Але в цілому можна зробити висновок, що повнота викладеного матеріалу й обґрунтованість висновків, зроблених дисертантом дають підстави визнати, що дисертація Симоненко Н.О. є самостійним, завершеним науковим твором монографічного характеру, а отримані під час проведеного дослідження нові важливі і обґрунтовані результати з актуальних проблем, у своїй сукупності, в межах проведеного дослідження, пропонують варіанти вирішення складної наукової проблеми, яка існує.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації. Опубліковані дисертантом наукові праці в цілому відображають актуальність обраної теми, належний ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і пропозицій, сформульованих в дисертації, а також їх новизну і достовірність.

Викладене дає підстави для висновку, що кандидатська дисертація Симоненко Н.О. «Розслідування зґвалтувань минулих років» містить раніше не захищені наукові положення й за своїми показниками: актуальністю, обсягом, рівнем теоретичного та практичного опрацювання, значимістю отриманих нових результатів в сукупності має важливе значення для розвитку юридичної науки та відповідає «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 р., а її автор, Симоненко Наталія Олександрівна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри кримінального процесу і криміналістики

Академії адвокатури України

«05» березня 2018 року

Ю.І. Бояров

В.І. Бояров

Підпис Боярова В.І. засвідчує:

референт Т.І. Корнійчук

